

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Бухальська Світлана Євгенівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора Фахового медичного коледжу,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради
ORCID ID: 0000-0003-2804-6441

Юрчук Людмила Василівна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології, соціальної роботи та гуманітарних дисциплін
ВСП ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”»
Рівненського інституту
ORCID ID: 0009-0009-8246-1831

Стаття присвячена актуальній проблемі значимості психологічного складника комунікативної компетентності фахівців медичного профілю.

Автори опрацювали академічні джерела, які репрезентують сучасні підходи у розкритті дефініції «комунікативна компетентність». Науковими розвідками підтверджено, що завдяки сформованій комунікативній компетентності особа спроможна успішно встановлювати партнерські та ділові контакти, виявляти готовність до комунікативної міжособистісної, навчальної та професійної взаємодії.

На основі вивчення даної проблеми узагальнено, що комунікативна компетентність виявляється насамперед у спілкуванні – міжособистісній комунікативній взаємодії, а саме здатності встановлювати й підтримувати різні комунікативні контакти, відносини з іншими особами; спроможності виявляти власні комунікативні здібності та реалізувати можливий потенціал особистих ресурсів у процесі комунікаційних дій.

У комунікативній компетентності медичних працівників підкреслено значимість таких формувань, як комунікативний контроль щодо себе та співрозмовника, відкритість, толерантність, емпатійний контакт, низька конфліктність, прагнення допомогти, орієнтація на соціальні потреби, бажання до співпраці.

Дослідження проблеми формування комунікативної компетентності здобувачів медичної освіти потребує актуалізації освітніх технологій інформаційно-комунікативної підготовки з урахуванням компетентнісного підходу до організації освітнього процесу, коригування навчальних програм дисциплін суспільно-гуманітарного циклу з урахуванням професійно зорієнтованих потреб і вимог (психології міжособистісного спілкування, української мови та іноземних мов за профілем підготовки), надання методичних рекомендацій та розробки корекційних програм психології спілкування, грамотності, мовленнєвої культури, етики та деонтології медико-професійної комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетентність, психологія, медичні працівники, медична освіта, професійна підготовка, психологічна готовність.

Bukhalska S., Yurchuk L. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF MEDICAL WORKERS: THEORETICAL ANALYSIS

The article is devoted to the topical issue of the importance of the psychological component of communicative competence of medical professionals.

The authors have studied academic sources that represent modern approaches to the definition of «communicative competence». Scientific research has confirmed that thanks to the developed communicative competence, a person is able to successfully establish partnerships and business contacts, demonstrate readiness for communicative interpersonal, educational, and professional interaction.

Based on the study of this issue, it has been concluded that communicative competence is manifested primarily in communication – interpersonal communicative interaction, namely the ability to establish and maintain various communicative contacts and relationships with other people; the ability to demonstrate one's own communicative abilities and realize the potential of personal resources in the process of communicative actions.

In the communicative competence of medical workers, the importance of such formations as communicative control over oneself and the interlocutor, openness, tolerance, empathic contact, low conflict, desire to help, orientation towards social needs, and desire to cooperate is emphasized.

Research into the problem of developing the communication skills of medical students requires the updating of educational technologies for information and communication training, taking into account a competency-based approach to the organization of the educational process and the adjustment of curricula for social sciences.

Key words: communicative competence, psychology, medical workers, medical education, professional training, psychological readiness.

Вступ. Практичний досвід закладів середньої, фахової та вищої освіти за будь-якою спеціалізацією підтверджує, що формування ключової та професійної компетентності як особистісного утворення активно реалізується у комунікативній взаємодії, набувається під час здобуття освіти, розвивається та вдосконалюється упродовж активної професійної та життєвої діяльності. Життєвою та професійною практикою підтверджено, що комунікативна взаємодія є ключовою в соціумі, навчанні, медичній професії, оскільки здобуття медичної освіти та майбутня професійна діяльність медичного працівника не можлива без спілкування з викладачами, одногрупниками, а згодом із пацієнтами, членами їхньої родини, колегами тощо. Адже в медицині діагностування та лікування починається зі слова, а кожна надія і розрада – із розмови.

Мета статті – теоретично проаналізувати психологічні аспекти формування комунікативної компетентності у фахівців медичного профілю.

Матеріали та методи. Стаття підготовлена на основі огляду джерел – праць українських (В. Дроненко, І. Кінаш, О. Шпортун, О. Сікорська та ін.) і зарубіжних дослідників (Роберт Уайт, Джон Равен). Для представлення наукового матеріалу автори скористалися загальнонауковими та спеціальними методами пізнання. Методологічна основа підтверджує, що поняття «компетентність» набуває все більшої значущості у всіх сферах життя та діяльності людини. Аналітичний підхід до вивчення ключових компетентностей констатував наскрізне виявлення характеристик комунікативної компетентності. Міждисциплінарний метод дозволив установити зв'язки між психологією, етикою, медициною, педагогікою у формуванні досліджуваних компетентностей.

Результати. Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти у зміст дефініції «компетентність» вкладено здатність особи кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати окреслені завдання, певні форми роботи тощо [17].

У програмі «Визначення та відбір компетентностей» акцентовано на спроможності особи бути відповідною індивідуальним і соціальним потребам, виконанню визначених завдань; вона передбачає поєднання взаємодіючих пізнавальних інтересів і практичних навичок, емоційно-поведінкових виявів, знань, умінь, пріоритетів тощо – усе, що можна активізувати та задіяти у діяльності [16].

В українському освітньому середовищі керуються формулюванням компетентності, що визначене у законодавчих документах, як динамічного поєднання знань, умінь і навичок, особистісних характеристик, здатності успішно виконувати соціальні ролі, здійснювати навчальну чи подальшу професійну діяльність [5].

Компетентність та її різновиди є предметом дослідження зарубіжних та українських учених психолого-педагогічної наукової сфери.

Роберт Уайт вперше застосував поняття «компетентність» для характеристики індивідуальних особливостей людини, що визначаються якісними показниками її діяльності [14, с. 267].

Джон Равен трактував це поняття як необхідну специфічну здатність людини до виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі, котрій властиві вузькоспеціалізовані знання; предметні навички; різні способи мислення; виявлення відповідальності [14, с. 267].

Зміст компетентності в розумінні українських науковців (О. Пошетун, С. Сисоєва, Н. Бібік та ін.) поєднує такі компоненти:

- спеціальні знання, уміння, навички, ставлення, які формуються у процесі навчання та надають можливість ідентифікувати і вирішувати проблеми, властиві певній діяльності [9, с. 65];
- специфічні предметні навички, набутий досвід для ефективного виконання конкретної дії у певній галузі, а також усвідомлення відповідальності за власні дії [10, с. 78];
- інтегрований та особисто здобутий результат освіти, що перенесений на формування й розвиток дієвих умінь, на застосування набутого досвіду у проблемних умовах, за яких активуються здатність діяти в конкретних умовах, виявляється мотивація досягнення очікуваного результату [1, с. 52].

Отож виконання соціальної ролі спочатку здобувача освіти, а надалі як фахівця-медика, реабілітолога, консультанта, співрозмовника потребує сформованої комунікативної компетентності, зокрема належної грамотності, культури мовлення та спілкування, позитивної контактності. Тому постає питання про актуалізацію навчання та виховання комунікативно освіченого фахівця, який володітиме навичками ведення комунікації, вербальними, невербальними, інноваційно-технічними засобами та різноформатним спілкуванням.

У дослідженні В. Дроненко з проблеми формування і розвитку професійної компетентності майбутніх медичних працівників зазначено, що кваліфікаційна підготовка здійснюється в умовах

забезпечення мотиваційно зорієнтованого й професійно ціннісного освітнього середовища; розширення когнітивного складника світогляду, комунікативної здатності, емоційного інтелекту; виховання морально-етичних і медико-деонтологічних рис, що демонструє наступність і єдність мети, завдань, принципів і змісту ефективної комунікативної взаємодії, тобто за умов компетентнісного підходу в освітньому середовищі [4].

У контексті вивчення даної проблеми нами уточнено зміст компетентності здобувача медичної освіти, який включає систему знань, умінь і навичок, набутих у процесі опанування суспільно-гуманітарних, природничих і професійно зорієнтованих (клінічних) дисциплін, належні поведінкові характеристики та медико-етичні якості за умов виявлення комунікативного потенціалу, активної комунікативної здатності та спроможності ефективно у майбутньому здійснювати практичну діяльність у сфері охорони здоров'я [2, с. 96].

Вагомою для розкриття досліджуваної теми є точка зору І. Кінаш: формування комунікативної компетентності повинно виділятися як окрема мета у процесі навчання, як наскрізні цілі щодо освітніх професійних досягнень галузі знань охорони здоров'я, серед яких визначено професійно важливі якості комунікативної, ціннісно-мотиваційної, емоційно-вольової сфер медичної діяльності [6, с. 87].

Серед базових концептів, за якими детермінується зміст професійної комунікативної компетентності майбутнього медичного працівника, найбільш доказовими є такі:

- належні знання та володіння професійними поняттями, термінами, категоріями;
- коректне застосування стилів мовлення відповідно до ситуації та обставин; урахування персональних характеристик учасників процесу спілкування;
- наявні знання етикетних вимог щодо професійного мовлення, доцільне їх застосування;
- вміння сприймати, аналізувати, розрізняти, здійснювати відбір інформації у різних форматах професійно зорієнтованого спрямування;
- володіння інтерактивними засобами спілкування, які уможливають миттєву реакцію, виразну словесну відповідь на певну інформацію в контексті попереднього повідомлення;
- володіння основами риторики, що виявляється у красномовності та здібностях в ораторському мистецтві;
- здатність реально оцінювати ситуацію, професійно приймати рішення, передбачати комунікативні дії [8, с. 230].

Вкотре в комунікативній компетентності медичних працівників підкреслено значимість таких складників, як комунікативний контроль щодо себе та співрозмовника, відкритість, толерантність, емпатійний контакт, низька конфліктність, прагнення допомогти, орієнтація на соціальні потреби, бажання до співпраці [4, с. 42].

І. Кінаш акцентує на тому, що в процесі підготовки майбутніх медиків важливо звернути увагу на психологію лікування. Останнє полягає не лише в зустрічі з пацієнтом, але й налагодженні спілкування з ним, бажанні зрозуміти один одного. Автор підсумовує, що у медичній діяльності фахівця об'єктом, знаряддям і продуктом є людина [6, с. 86].

Емоційне розуміння співрозмовника, його відчуття від почутої та викладеної словесної інформації, спостереження за мімічним вираженням, жестовою поведінкою та їх урахування дає змогу емпатійно зрозуміти емоційну сферу комунікативного контакту.

Рефлексія у такій взаємодії демонструє адекватність самоаналізу, самооцінки та самокорекції співрозмовників, у яких простежується прагнення почути та вислухати співрозмовника; уточнення змісту викладеної інформації з точки зору судження чи твердження; спростування чи підтвердження почутого, прочитаного, що відповідає когнітивній сфері комунікації.

Варто додати, що у професійній діяльності медичного працівника важливими з психологічної точки зору є не формальна послуга надання медичної допомоги, а якість мовленнєвої діяльності, довірливі стосунки, щирість у точках дотику, спільні інтереси в подоланні недуги, що ототожені «інтимно-проникливим контактом» спілкування, духовно-емоційним і пізнавальним зв'язком [6, с. 85].

Вищезначене успішно забезпечується комунікативними здібностями, які уможливають розуміння психологічного стану та зняття стресу в пацієнтів, належну увагу, доступне пояснення діагностично-лікувальних маніпуляцій, вміння встановлювати довірливі стосунки [13, с. 114]. При цьому виявляються психологічні особливості комунікативної взаємодії, в якій відображаються тип темпераменту, емоційний стан, а також психотерапевтичні впливи, зокрема надання надії, допомоги, розради; полегшення страждань. Водночас невміння етично спілкуватись, невдало підібране слово, імітація та удавання доброзичливості може спричинити небажані, а то й патологічні функціональні зміни в людському організмі, психічні страхи, невротичні розлади тощо [7].

Особливої актуальності набуває комунікація – усне або письмове спілкування медичного персоналу лікувальних, реабілітаційних та профілактичних установ з учасниками бойових дій, які досить часто перебувають в емоційно перенасичених стресових ситуаціях. Результативність медичної комунікації,

як зауважено, досягається динамічним процесом із вербальними і невербальними, поведінковими тактиками і стратегіями [11, с. 210].

Психологічна готовність до комунікативної взаємодії в умовах здобуття медичної освіти є особистісним утворенням, сутність якого відображається у власному усвідомленні як суб'єкта навчальної, а згодом професійної діяльності, здатного і підготовленого до активного застосування ефективних комунікативних форм, засобів та інструментів.

Показником психологічної готовності виступає емоційно-інтелектуальна готовність, яка інтегрує можливість аналізувати, оцінювати, реагувати, конкретизувати психоемоційний стан співрозмовника як у приватній, так і у навчальній та професійній взаємодії, віднаходити прийоми емоційної рівноваги.

Емоційність є водночас демонструванням і співвідношенням експресивних та імпресивних показників комунікативних емоцій, а саме між виявами реагування та силою впливу.

Необхідною поведінковою характеристикою фахівця медичної сфери є здатність врівноважено комунікувати, контролювати реагувати та діяти під час особистого психологічного збудження, виявляти кращі риси емоційного інтелекту, стриманості, що виражається в емоційній стійкості.

Науковці-психологи С. Є. Бухальська та О. А. Куклевська стверджують, що емоційний інтелект формується на психологічних засадах як комплексна спроможність, що уможливорює пояснення для суб'єктів власних емоційних переживань та емоційних станів інших людей, здатність керувати емоційними процесами. Саме в процесі здобуття медичної освіти формується і розвивається емоційний інтелект, що охоплює знання й уміння розрізняти, управляти, передбачати емоційні реакції, стримувати некеровані емоційні вияви, встановлювати емоційну рівновагу [3, с. 54].

Під афективною ознакою життєвого досвіду людини вбачають емоційне благополуччя, яке визначається періодичністю прояву радощів, суму, гніву, різних настроїв, на основі яких людина вважає своє життя успішним, реалізованим чи, навпаки, невдалим. У дослідженні Н. Харченко щодо поняття «емоційне благополуччя» винайдено синонімічні дефініції, такі як «стан переживання щастя» та «гедоністичне благополуччя» [12].

Під час комунікативного контакту варто пам'ятати про потужність психологічного впливу як дії на психічний стан, почуття, думки і вчинки співрозмовника за допомогою психологічних інструментів. Особливої ролі в комунікаційних контактах набуває психологічне навіювання. О. М. Шпортун, Л. О. Матохнюк зазначили, що визначається це змістом інформації, значимістю в суспільно-інформаційному потоці та сугестивності об'єкта впливу, яка виявляється в об'єктно-суб'єктному ставленні та досягається вербальними та невербальними засобами [15, с. 229].

Досить часто в довірливих комунікативних контактах спостерігається вплив сугестії на психіку людини, яка зумовлює істотне зниження критичності комунікатора до одержаної інформації, відсутність бажання щодо перевірки достовірності її джерел. Таке психологічне навіювання в умовах професійної діяльності знижує спроможність до аналізу, логічного мислення та оцінки. Натомість в особі виявляються обов'язковість, беззаперечна готовність до виконання вказівок, настанов і порад. Водночас під час сугестивного впливу можуть, навпаки, загартуватись індивідуальні характеристики особи, такі як професійний та віковий досвід, критичне мислення, самостійність і рішучість у прийнятті рішень, твердість переконань. Значний вплив у медичній практиці відіграють психологічні переконання на систему установок і принципів індивіда, які спрямовані на зняття сумнівів та недовіри щодо повідомленої інформації. Набуті переконання у процесі активної комунікативної взаємодії забезпечують нові сприйняття, погляди у комунікатора на певну ситуацію. У медичній практиці переконання є дієвими методами впливу на психіку пацієнта через розуміння інформації про стан здоров'я, посилення аналітично-критичного судження про ситуацію, виявлення довіри щодо професійних дій у наданні медичної допомоги.

Особливого значення в умовах воєнних подій, критичних ситуацій набуває резильєнтність – психологічна здатність, що полягає в інтелектуальній, емоційній та поведінковій гнучкості особи, здатності протистояти несприятливим обставинам та сприяє пошуку позитивних моментів, явищ за будь-яких обставин, вмінні виявляти позитивні та стримувати негативні емоції; спроможність, що надає рішучості та соціальної підтримки у налагодженні комунікативних відносин, посилює почуття відповідальності та контроль над ситуацією; дає змогу влучно використовувати емоційний інтелект у подоланні перешкод; об'єктивно оцінювати власний потенціал у нетипових ситуаціях.

Унікальною особистою можливістю, що активізує людську свідомість до самоаналізу та самооцінки на основі самокритичності в умовах комунікативних зв'язків, виступає рефлексія. Вона включає об'єктивне врахування особистісних потреб, діючих вимог і реальних можливостей; розуміння своєї тотожності з усвідомленням свого власного «Я» та об'єктивного соціального самосприйняття в ролі комунікатора, здобувача медичної освіти та майбутнього медичного працівника; встановлення відповідності завдань реалізації комунікативної взаємодії; застосування навиків самоконтролю та самоуправління під час різних форм комунікації.

Висновки. З огляду на зазначене, комунікативна компетентність здобувачів медичної освіти є соціально-психологічним феноменом, структурними компонентами якого виокремлено мотиваційно-спонукальний (мотиваційно-рушійний), гносеологічний, соціально-психологічний. Важливими психологічними характеристиками досліджуваної дефініції визначено соціальність, перцептивність, ресурсність, психологічну готовність до комунікативної взаємодії, емоційність, резильєнтність, рефлексію, емпатію, людяність тощо.

Література:

1. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу у шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
2. Бухальська С. С. Бурачик О. З. Актуалізація формування андрагогічної складової професійної компетентності здобувачів медичної освіти. Actualization of formation of andragogic component of professional competence of medical students. International scientific conference Modern scientific developments in pedagogy and psychology. November 3–4, 2022. Czestochowa the Republic of Poland. 204 pages. P. 94–98. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-259-3-22>.
3. Бухальська С. С. Куклевська О. А Розвиток емоційного інтелекту здобувачів медичної (фармацевтичної) освіти: зміст, структура, рівні розвитку. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 4(116). С. 52–57. <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-116-4-52-57>.
4. Дроненко В. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 41–47.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
6. Кінаш І. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів на етапі професійної підготовки. *Медична освіта*. 2020. № 3. С. 84–88.
7. Назар П. С., Віленський Ю. П. Основи медичної етики. Київ : Здоров'я, 2002. 341 с.
8. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : монографія. Київ : Алерта, 2008. 336 с.
9. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
10. Сисоева С. О. Педагогічні технології: визначення, структура, проблеми впровадження. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2002. Вип. 4. С. 69–79.
11. Сікорська О., Орду К. Комунікативна компетентність як показник професійного іміджу сучасного лікаря. *Педагогіка. Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 43(3). С. 207–212. URL: <https://journals.nmuofficial.kyiv.ua/index.php/eddiscourses/article/download/14/9>.
12. Харченко Н. А. Особливості спілкування психолога з учасниками бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 5(63). С. 117–124.
13. Шевчук В., Тесленко М., Клевака Л. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх психологів із різними ціннісними орієнтаціями. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2024. Вип. 4(65). С. 59–63.
14. Шостак Р. Поняття компетентність у науковій літературі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28. Т. 4. С. 265–272.
15. Шпортун О. М., Матохнюк Л. О. Сугестивні психотехніки як засіб формування професійної компетентності психолога. *Науковий журнал Габітус. Психологія особистості*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 227–236.
16. Definition and Selection of Competencies. Country Contribution Process : Summary and Country Report. Uri Peter Trier. University of Neuchatel, October 2001. 279 p.
17. Spector J., Michael-de la Teja. Clearing house on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. 2006. 123 p.

References:

1. Bibik, N. (2015). Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu u shkilnii osviti [Advantages and risks of introducing a competency-based approach in school education.] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 47–58 [in Ukrainian].
2. Bukhalska, S. Ye. Burachyk, O. Z. (2022). Aktualizatsiia formuvannia andrahohichnoi skladovoi profesiinoi kompetentnosti zdobuvachiv medychnoi osvity [Updating the formation of andragogical professional competence of medical education students] Actualization of formation of andragogic component of professional competence of medical students. International scientific conference Modern scientific developments in pedagogy and psychology. November 3–4, 2022. Czestochowa the Republic of Poland, 94–98 [in Ukrainian].
3. Bukhalska, S. Ye. Kuklevska, O. A (2022). Rozvytok emotsiinoho intelektu zdobuvachiv medychnoi (farmatsevtichnoi) osvity: zmist, struktura, rivni rozvytku [Development of emotional intelligence in medical (pharmaceutical) education: content, structure, levels of development] *Nova pedahohichna dumka*. Rivne, 4(116), 52–57 [in Ukrainian].
4. Dronenko, V. (2018). Doslidzhennia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh likariv. *Medychna osvita*, 4, 41–47 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine on Higher Education]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
6. Kinash, I. O. (2020). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh likariv na etapi profesiinoi pidhotovky. *Medychna osvita*, 3, 84–88 [in Ukrainian].
7. Nazar, P. S., Vilenskyi, Yu. P. (2002). Osnovy medychnoi etyky [Fundamentals of Medical Ethics]. Kyiv : Zdorovia. 341 p. [in Ukrainian].
8. Pohribna, V. L. (2002) Sotsiologhiia profesionalizmu : monohrafiia. [Sociology of Professionalism: Monograph]. Kyiv: Alerta. 336 p. [in Ukrainian].
9. Pometun, O. I. (2005). Kompetentnisnyi pidkhid – naivazhlyvishyi oriientyr rozvytku suchasnoi osvity [A competency-based approach is the most important guideline for the development of modern education]. *Ridna shkola*, 1, 65–69 [in Ukrainian].

10. Sysoieva, S. O. (2002). Pedagogichni tekhnolohii: vyznachennia, struktura, problemy vprovadzhennia [Pedagogical technologies: definition, structure, implementation issues]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 4, 69–79 [in Ukrainian].
11. Sikorska, O., Ordu, K. (2021). Komunikatyvna kompetentnist yak pokaznyk profesiinoho imidzhu suchasnoho likaria [Communicative competence as an indicator of the professional image of a modern doctor]. *Pedahohika. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 43(3), 207–212 Retrieved from: <https://journals.nmuofficial.kyiv.ua/index.php/eddiscourses/article/download/14/9>. [in Ukrainian].
12. Kharchenko, N. A. (2021). Osoblyvosti spilkuвання psykhologa z uchasnykamy boiovykh dii [Features of communication between psychologists and combatants]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 5(63), 117–124 [in Ukrainian].
13. Shevchuk V., Teslenko M., Klevaka L. (2024). Psykholohichni osoblyvosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh psykhologiv iz riznymi tsinnisnymi oriientsatsiiamy [Psychological characteristics of communicative competence of future psychologists with different value orientations]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*, 4(65), 59–63 [in Ukrainian].
14. Shostak, R. (2020). Poniattia kompetentnist u naukovii literaturi. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Competence in scientific literature. Current issues in the humanities], 28(4), 265–272 [in Ukrainian].
15. Shportun O. M., Matokhniuk L. O. (2020). Suhestyvnii psykhotekhniky yak zasib formuvannia profesiinoi kompetentnosti psykhologa [Suggestive psychotechnics as a means of forming the professional competence of a psychologist]. *Naukovyi zhurnal Habitus. Psykholohiia osobystosti*, 12, 2, 227–236 [in Ukrainian].
16. Definition and Selection of Competencies (2020). Country Contribution Process : Summary and Country Report. Uri Peter Trier. University of Neuchatel, 279 p.
17. Spector, J. Eric Michael-de la Teja (2006). Clearing house on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. 123 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2025
Статтю прийнято до публікації 06.11.2025
Статтю опубліковано 29.12.2025